

DOI No: <http://dx.doi.org/10.14225/Joh1223>

Geliş Tarihi: 21.02.2018

Kabul Tarihi: 03.04.2018

DP İZMİR İL ÖRGÜTÜ'NÜN BEŞİNCİ KONGRESİ VE AMERİKAN KONSOLosu E. F. RIVINUS'UN KONGREYE DAİR İZLENİMLERİ

Gürhan YELLİCE*
Aymelek ŞENEL

Öz

Demokrat Parti'nin kuruluşundan itibaren İzmir, partinin en kuvvetli olduğu merkezlerden biri olmuş, 14 Mayıs 1950 tarihinde yapılan genel seçimler sonrası bu önem artarak devam etmiştir. İktidara geldikten sonra gerçekleştirilen ilk kongre olan Demokrat Parti İzmir il örgütünün 1951 tarihli beşinci kongresine Başbakan Adnan Menderes ile birlikte bazı bakanlar ve milletvekilleri de katılmış olması nedeniyle kongre yerel niteliğinden uzaklaşmış ve tüm yurttaki ilgi uyandıran bir boyuta taşınmıştır. Kongre sırasında delegeler tarafından; birçok vaatle iktidara gelmiş bir siyasal partiden beklentiler ortaya konulmakta, il örgütü içinde meydana gelen “*hizipleşmeler*” meselesi tartışılmakta ve parti genel merkezinin yerel örgütlerle olan ilişkisi üzerinde durulmaktadır.

Bu çalışmanın amacı Amerika'nın İzmir Konsolosu Rivinus'un “*Demokrat Parti İzmir il örgütü kongresi*” başlığı ile 13 Şubat 1951'de söz konusu bu kongreye ait izlenimlerini Amerikan Dışişleri Bakanlığı'na gönderdiği rapor üzerinden incelemek ve analiz etmektir. Bu raporda DP'nin beşinci İzmir il kongresindeki gelişmelere, Adnan Menderes ve diğer bakanların açıklamalarına yer verilmiştir. İl kongresinde bizzat bulunan Rivinus'un raporu hem kongre sırasındaki gelişmeleri ayrıntılı olarak anlatması hem de konsolosun kişisel görüşlerine yer vermesi sebebiyle önemlidir.

Anahtar Kelimeler: *Demokrat Parti, İzmir, Kongre, Rivinus, ABD.*

* Dr. Öğr. Gör., Dokuz Eylül Üniversitesi.

The Fifth Congress of the Democrat Party Izmir Provincial Board and the Impressions of E.F. RIVINUS, the American Consul

Abstract

Izmir, since the establishment of the Democrat Party, had become one of the strongest centers of the party, and this importance continued increasingly following the general elections which was held on 14 May 1950. The fifth Izmir provincial Democrat Party congress which was the first one taking place after the party came to power moved away from its local character and gained a dimension of interest in the whole country because Prime Minister Adnan Menderes and some ministers and deputies joined. During the congress, delegates announced their expectations; “schism” within the provincial organization and relations between the party headquarters and the local organization was discussed.

The purpose of this study is to analyze the impressions of Rivinus, The US Consul in Izmir, through the report he sent to the US State Department dated 13 February 1951 and titled “Demokrat Party Congress of the Izmir Vilayet Board”. This report mentions the developments at the congress and statements of Menderes and other Ministers. The report of Rivinus is important not only he explains the events at the congress in detail but also includes personal views of Rivinus.

Keywords: *Democrat Party, Izmir, Congress, Rivinus, ABD.*

GİRİŞ

Demokrat Parti (DP), II. Dünya Savaşı sonrasında Türkiye’de uzun süre iktidarda kalan tek parti rejimine bir tepki olarak ortaya çıkmış ve bu sayede halkın önemli bir bölümünün desteğini kısa sürede kazanarak dikkate değer bir muhalefet partisi haline gelmiştir. Bunun en önemli nedenlerinden birisi partinin yerel düzeyde örgütlenme konusundaki başarısıydı. 7 Ocak 1946’da kurulmasından hemen sonra DP, toplumun tüm kesimlerine ulaşabilmek amacıyla ülke genelinde adımlar atılmış ve bu amaç çerçevesinde hızla il teşkilatlarını oluşturma yoluna gitmişti. İlk olarak Samsun, Ankara, İstanbul, Adana ve Bursa’da bu yönde girişimlere başlanmıştı.¹ Şubat ayı başında DP Genel İdare Kurulu üyelerinden Refik Şevket İnce kendisiyle yapılan bir görüşmede Ankara’dan sonra İstanbul ve İzmir teşkilatlarının kısa sürede kurulacağını belirtmişti.² Ayrıca Celal Bayar’ın 7 Şubat 1946 gecesi İzmir’e

¹ *Anadolu*, 9 Ocak 1946, s.1,2

² *Yeni Asır*, 2 Şubat 1946, s.1; *Cumhuriyet*, 3 Şubat 1946, s.3

DP İzmir İl Örgütü'nün Beşinci Kongresi ve Amerikan Konsolosu E. F. Rivinus'un
Kongreye Dair İzlenimleri

gelmesi³, DP'nin Ege bölgesinde teşkilatlanmaya başlamasında önemli bir gelişme olarak değerlendirilmiştir. Öyle ki Bayar'ın İzmir'deki temasları neticesinde DP'nin İzmir müteşebbis heyetinde yer alacak isimler belirlenmiş; Dr. Ekrem Hayri Üstündağ'ın DP İzmir Teşkilatı Müteşebbis Heyeti Başkanı olarak vazife almasına karar verilmiştir.⁴ İl teşkilatının resmi olarak oluşturulabilmesi için vilayete bildirimde bulunulması gerektiğinden⁵ 14 Şubat 1946'da Ekrem Hayri Üstündağ başkanlığındaki DP İzmir İl Teşkilatı heyeti, İzmir Valisi Şefik Soyer'i ziyaret etmiş ve parti teşkilatının kuruluşu ile ilgili beyannameyi valiliğe sunmuştur.⁶ Üstündağ, 14 Mayıs 1950 seçimlerinde milletvekili seçilinceye kadar DP İzmir İl İdare Kurulu Başkanlığı görevini yürütmüştür.

İl örgütünün oluşturulmasından sonraki süreçte İzmir, DP için önemli bir merkez haline gelmiş, hatta teşkilat üyeleri ve il örgütünün yöneticileri, DP'nin genel anlamda parti politikalarına yön verebilen bir konuma ulaşmışlardır. Samet Ağaoğlu'na göre 1946-1950 yılları arasında parti içindeki fikir çatışmalarında Egeli partililer, başta Ekrem Hayri Üstündağ ve İzmir il örgütü yöneticileri olmak üzere DP genel idare kurulunu desteklemiş, hatta Adnan Menderes'in “liderlik yolunu” açmıştır.⁷

DP il kongreleri yılda bir kez yapılmaktadır. Ocak kongrelerinde seçilen delegeler bucak kongrelerine, bucaklarda seçilenler ilçe kongrelerine katılmaktadır. İlçe kongrelerinde seçilen delegeler de il kongresinin katılımcılarını oluşturmaktadır.⁸ İl kongresinde ise Ankara'da düzenlenen DP

³ *Vatan*, 7 Şubat 1946, s.1

⁴ *Yeni Asır*, 13 Şubat 1946, s.2; *Anadolu*, 13 Şubat 1946, s.1,2; *Ulus*, 13 Şubat 1946, s.2; *Vatan*, 13 Şubat 1946, s.1,3; *Cumhuriyet*, 13 Şubat 1946, s.1,3

⁵ Adı geçen bildirim 14 Şubat tarihinde yapıldığı için Demokrat Parti İzmir İl Örgütü, resmi olarak bu tarihte kurulmuştur. Ancak bazı araştırmacılar müteşebbis heyetin kararlaştırıldığı gün olan 12 Şubat 1946 tarihini Demokrat Parti İzmir il Örgütü'nün kuruluşu olarak kabul etmektedirler. Bkz. Mustafa Albayrak, *Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960)*, Phoenix Yayınları, Ankara 2004, s.76; M. Serhan Yücel, *Demokrat Parti*, Ülke Kitapları, İstanbul 2001, s.52; Cemil Koçak, *İktidar ve Demokratlar Türkiye'de İki Partili Siyasî Sistemin Kuruluş Yılları (1945-1950)*, C.2, İletişim Yayınları, İstanbul 2012, s.104; Fevzi Çakmak, “Çok Partili Hayata Geçiş Süreci ve İzmir (1946-1950)”, *İzmir Kent Ansiklopedisi-Tarih*, C.2, İzmir Büyükşehir Belediyesi Yay., İzmir 2013, s.319

⁶ *Anadolu*, 15 Şubat 1946, s.2

⁷ Samet Ağaoğlu, *Arkadaşım Menderes İpin Gölgesindeki Günler*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2011, s.58

⁸ Filiz Çolak, *Demokrat Parti'nin İzmir'de Kuruluşu ve Gelişimi (1946-1950)*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir 1995, s.101

Büyük Kongresine katılacak delegeler seçilmektedir. Bu kongreler genel olarak yöneticilerin üyelere bir yıllık faaliyetleri hakkında hesap verdiği, yerel ve ulusal siyasi meselelerin tartışıldığı, vatandaşların sorunlarının ve dileklerinin dinlendiği, yeni dönem için yöneticilerin seçildiği toplantılar olmuştur. DP'nin muhalefette bulunduğu 1946-1950 yılları arasında İzmir'de toplam dört il kongresi yapılmıştır. Bu süreçte yapılan kongrelere DP'nin ileri gelenlerinin veya DP'yi destekleyen isimlerin katılması bir gelenek haline gelmiştir. 22 Aralık 1946 tarihinde yapılan DP İzmir il örgütünün birinci il kongresine Hikmet Bayur'un katılması, delegeler arasında sevinçle karşılanmıştır.⁹ 27 Aralık 1947 tarihinde başlayan ikinci il kongresine DP genel idare kurulu üyesi Refik Şevket İnce ve Aydın il idare kurulu başkanı Ethem Menderes katılmıştır.¹⁰ 1948 yılı içinde yapılması planlanan üçüncü il kongresi, yaşanan gecikmeler sonucunda 22 Ocak 1949 tarihinde başlayabilmiştir.¹¹ Kongreye Refik Şevket İnce, Ethem Menderes, Fevzi Lütfü Karaosmanoğlu ve Vatan gazetesi sahibi Ahmet Emin Yalman gibi isimler de katılmıştır.¹² DP İzmir il örgütünün dördüncü kongresi 28 Ocak 1950'de başlamıştır. Kongreye DP Genel Başkanı Celal Bayar ve bazı genel idare kurulu üyeleri de katılmıştır.¹³

1949 yılı kongreleri sonrasında Milletvekili seçimleri için hazırlığa başlayan DP İzmir il örgütü¹⁴, 14 Mayıs 1950 seçimlerinde İzmir'de ciddi bir başarı yakalamıştır. Resmi sonuçlara göre İzmir'de kayıtlı seçmen sayısı 370.282'dir. Milletvekili seçimlerinde oy kullanan seçmen sayısı ise 321.575'dir. Buna göre seçimlere katılım oranı %86.8'dir. İzmir'de DP 188.476, CHP 137.622 ve Millet Partisi (MP) 6.038 oy almıştır. Alınan oy miktarının yüzdelik karşılıkları ise DP %56.7, CHP %41.4 ve MP %1,9 şeklindedir. İzmir'den seçilecek milletvekili sayısı ise 17'dir.¹⁵ Seçimler çoğunluk sistemine göre yapıldığından İzmir'de DP listesindeki bütün isimler milletvekili seçilmiştir. Buna göre 1950 seçimlerinde Halil Özyörük, Refik Şevket İnce, Ekrem Hayri Üstündağ, Halide Edip Adıvar, Cihat Baban, Vasfi Menteş, Zühtü Velibeşe, Behzat Bilgin, Tarık Güreker, Osman Kapani, Cemal

⁹ *İzmir*, 23 Aralık 1946, s.1,2

¹⁰ *Cumhuriyet*, 28 Aralık 1947, s.1,3

¹¹ *Yeni Asır*, 21 Ocak 1949, s.1,2

¹² *Yeni Asır*, 23 Ocak 1949, s.1,4,6; *Vatan*, 23 Ocak 1949, s.1,6

¹³ *Demokrat İzmir*, 29 Ocak 1950, s.1,5

¹⁴ Tekin Erer, *Türkiye'de Parti Kavgaları*, Ticaret Postası Matbaası, İstanbul 1963, s.263

¹⁵ *Milletvekili Genel Seçimleri 1923-2007*, Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası, Ankara 2008, s.63

DP İzmir İl Örgütü'nün Beşinci Kongresi ve Amerikan Konsolosu E. F. Rivinus'un
Kongreye Dair İzlenimleri

Tunca, Avni Başman, Muhittin Erener, Sadık Giz, Abidin Tekön, Mehmet Aldemir, Necdet İncekara İzmir milletvekilleri olarak seçilmiştir.¹⁶ Refik Şevket İnce hem Manisa hem İzmir DP listesinden milletvekili seçilmiş bulunmaktadır. İnce, seçimlerden sonra Manisa milletvekilliğini tercih ettiğini açıklamıştır.¹⁷

Seçimler sonucunda DP İzmir il idare kurulu başkanı Dr. Ekrem Hayri Üstündağ milletvekili seçilince il başkanlığı görevinden istifa etmiştir. Bunun üzerine, il başkanlığı görevini kimin devralacağı tartışılmaya başlanmıştır. Bu noktada İzmir il teşkilatı arasındaki anlaşmazlıklar su yüzüne çıkmış ve yaklaşık bir buçuk ay kurul başkanı seçilememiştir. 1951 yılı kongresi faaliyet raporunda bu süreç ayrıntılı olarak anlatılmaktadır. Rapora göre boş kalan il idare kurulu üyeliklerine yedek üyelerden Yahya Kerim Onart, Calip Serter, Hüsametdin Petek, Mustafa Haydar Nazlı, Osman Kibar, Enver Bakioğlu ve Selahattin Akçiçek çağrılmış, ancak Onart dışındakiler kurulda görev almak istememiştir. İl idare kurulu ise DP genel idare kurulu ile temasa geçerek olağanüstü bir il kongresinin toplanmasını talep etmiştir. DP genel idare kurulu bu öneriyi kabul etmemiştir. Bunun yerine il idare kurulunda Rauf Onursal, Pertev Arat, Adnan Düvenci, Halim Alanyalı, Yahya Kerim Onart, Enver Başar, Nebil Altuğ, Bedri Akgerman ve Hürrem Kubat'ın görev alacağı “*tebliğ edilmiştir*”.¹⁸ Anadolu gazetesinin haberine göre Haydar DüNDAR, Rauf Onursal'ın başkanlık ettiği kurulda çalışmak istemeyip kurul üyeliğinden istifa etmiştir. Bununla birlikte yedek üyelerden Dahi Öke, Hüsametdin Petek, Selahattin Akçiçek, Enver Bakioğlu, Osman Kibar ve Mustafa Haydar Nazlı da Haydar DüNDAR ile birlikte hareket etmiş ve istifalarını sunmuştur.¹⁹ 1 Temmuz 1950 tarihli gazetelerde DP İzmir il idare kurulu başkanı olarak Rauf Onursal'ın, ikinci başkan olarak ise Pertev Arat'ın seçildiği haber verilmektedir.²⁰ Bu durum DP İzmir il örgütü yöneticileri arasında anlaşmazlıklar yaşandığını ortaya koymaktadır.

1950 yılında milletvekili seçimlerinin yanı sıra muhtar seçimleri, belediye seçimleri ve il genel meclisi seçimi de yapılmıştır. Muhtar seçimleri 13 Ağustos 1950 tarihinde tamamlanmıştır. Bayındır, Kınık, Ödemiş, Menemen, Dikili, Tire, Bergama, Kemalpaşa ve Torbalı merkezlerinde tamamen; Kuşadası, Foça

¹⁶ *Yeni Asır*, 18 Mayıs 1950, s.1,3; *Demokrat İzmir*, 18 Mayıs 1950, s.5; *Anadolu*, 18 Mayıs 1950, s.2

¹⁷ *Yeni Asır*, 1 Haziran 1950, s.6

¹⁸ *Demokrat Parti İzmir 5.inci İl Kongresi 3 Şubat 1951*, Berrin Matbaası, İzmir 1951, s.3

¹⁹ *Anadolu*, 14 Haziran 1950, s.1,2; *Anadolu*, 22 Haziran 1950, s.1

²⁰ *Demokrat İzmir*, 1 Temmuz 1950, s.1,6; *Yeni Asır*, 1 Temmuz 1950, s.1,3

ve Urla'da çoğunlukla DP'nin muhtar adaylarının seçimi kazandığı bildirilir. Çeşme merkezde ise seçimi CHP kazanmıştır.²¹ DP il idare kurulu başkanı Rauf Onursal ise İzmir'de muhtar seçimlerini %80 oranında DP'nin kazandığını açıklamıştır.²² Belediye seçimleri 3 Eylül 1950 günü yapılır.²³ Yeni Asır gazetesi seçime katılım oranının şehrin kalabalık mahallelerinde %35-40 arasında olduğunu, diğer mahallelerde ise daha aşağı seviyelerde bulunduğunu öne sürmektedir.²⁴ Anadolu gazetesi ilçe seçim kurulunca siyasi partilere gönderilen resmi sonuçları yayımlar. Buna göre 106.081 seçmenden 36.691 kişi belediye seçimlerinde oy kullanmıştır. Seçime katılım oranı %34,5'tir. Gazete; Rauf Onursal, Pertev Arat, Yahya Kerim Onart ve Osman Kibar gibi isimlerin seçimler sonucunda yedek adaylar arasında kalmış olduğuna vurgu yapar.²⁵ Sonuçlara göre İzmir şehir meclisinde DP listesinin kazandığı anlaşılır. 12 Eylül 1950 tarihinde Belediye binasında belediye meclis üyelerinin katılımıyla yapılan toplantıda İzmir Belediye Başkanı olarak Rauf Onursal seçilir.²⁶ Rauf Onursal belediye başkanı olarak seçildikten sonra DP İzmir il idare kurulu başkanlığından istifa eder. Bu gelişme üzerine il idare kurulunda yeniden bir görevlendirmeye gidilir. Kurul ikinci başkanı Pertev Arat, DP il idare kurulu başkanı olarak görevlendirilir.²⁷ Pertev Arat, 3 Şubat 1951 tarihinde başlayacak olan il kongresine kadar görevine devam edecektir. Belediye seçimleri D.P. açısından önemli bir başarı olarak değerlendirilmiştir. Bu seçimlerde yurt çapında C.H.P.'li 600 belediyeden 560'ı D.P. yönetimine geçmiştir. Menderes bu durumu şöyle yorumlamıştır: “14 Mayıs'ta Türk milleti Halk Partisi'ni iktidardan sildi; 3 Eylül'de muhalefetten sildi.”²⁸ Yerel seçimlerde de DP'nin başarılı olması, muhalefet partilerinin 14 Mayıs sonrasında DP'nin güç kaybettiği iddialarını²⁹ geçersiz kılmıştır.

²¹ *Demokrat İzmir*, 15 Ağustos 1950, s.1,2; *Yeni Asır*, 15 Ağustos 1950, s.1,3

²² *Demokrat İzmir*, 19 Ağustos 1950, s.2

²³ *Demokrat İzmir*, 3 Eylül 1950, s.1,8

²⁴ *Yeni Asır*, 4 Eylül 1950, s.1,3

²⁵ *Anadolu*, 7 Eylül 1950, s.1,5

²⁶ *Demokrat İzmir*, 13 Eylül 1950, s.1,6

²⁷ *Demokrat Parti İzmir 5.inci İl Kongresi 3 Şubat 1951*, Berrin Matbaası, İzmir 1951, s.3

²⁸ Feroz Ahmad, *Demokrasi Sürecinde Türkiye*, Hil Yayın, İstanbul 2010, ss.60-61; *Yeni Asır*, 5 Eylül 1950, s.1,4; *Demokrat İzmir*, 4 Eylül 1950, s.1

²⁹ 14 Mayıs 1950 genel seçiminden sonra CHP'nin bazı ileri gelenleri tarafından DP'nin “halkı aldattığı” öne sürülür. Ayrıca DP'nin ülkeyi yönetemeyeceğine ve geçen süreçte halkın “hatasını” anlayıp CHP'yi iktidara getireceğine inanılır. Tevfik Çavdar, *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi (1950-1995)*, İmge Kitabevi, Ankara 1996, s.41

DP İzmir İl Örgütü'nün Beşinci Kongresi ve Amerikan Konsolosu E. F. Rivinus'un
Kongreye Dair İzlenimleri

Son olarak 15 Ekim 1950 günü il genel meclisi seçimleri yapılır. Gelen ilk sonuçlara göre DP şehir genelinde öndedir.³⁰ 18 Ekim 1950'de İzmir'de il genel meclisi seçimleri hakkında konuşan DP il başkanı Pertev Arat, kesin sonuçların alınmadığını belirtir. Bununla birlikte İzmir merkez, Bergama, Kınık, Kemalpaşa, Foça, Tire, Bayındır, Kuşadası, Karaburun, Menemen ve Urla'da seçimi DP'nin kazandığını, Seferihisar, Torbalı, Kiraz, Çeşme ve Dikili ilçelerinde ise seçimi CHP'nin kazandığının anlaşıldığını ifade eder.³¹ İl Genel Meclisi seçimlerinde D.P. yurt çapında 67 ilin 55'inde seçimleri kazanmıştır.³²

DP il örgütünün 1950 yılı ocak-bucak kongreleri Eylül ayında başlamıştır. Daha önceki yıllarda yapılan kongrelerde olduğu gibi 1950 yılı kongrelerinde de yol, su, köprü, okul binası gibi yerel ihtiyaçların gündeme getirildiği görülmüştür. DP muhalefetteyken il yöneticileri tarafından bu isteklerin üst makamlara bildirildiği ifade edilmiştir. Ancak DP'nin bir yaptırımını bulunmadığı ve bu sebeple vatandaşların isteklerinin gerçekleştirilemediği öne sürülmüştür. Örneğin DP il örgütünün üçüncü kongresi sırasında Rauf Onursal, vatandaşların isteklerini gerekli mercilere ilettiklerini söylemiştir. Onursal'ın ifade ettiğine göre isteklerin yerine gelmesi için iktidarın değişmesi gerekmektedir.³³

1950 yılında yapılan hem genel hem yerel seçimlerde DP İzmir'de birinci parti olmuştur. Bu sebeple 1950 yılı DP kongrelerinde yerel ihtiyaçlar, partililer tarafından tekrar tekrar gündeme getirilmiştir.³⁴ Artık İzmir belediye başkanı olan Rauf Onursal ise katıldığı kongrelerde belediyenin faaliyetlerinden söz etmiş, yerel ihtiyaçların en kısa sürede giderileceğinin sözünü vermiştir.³⁵ DP, iktidara geldiğinde geçmiş dönemlerden kalan ve rahatsızlık yaratan bu meselelere derhal çözüm bulacağı vaadinde bulunmuştur. Seçime gidilen süreçte ise ülkede yaşanan her sorunun nedenini CHP'de gören ve değişim talep eden kitleleri ikna etmeyi başarmıştır. Menderes'in şu sözleri konu hakkında bir örnek oluşturabilir:

³⁰ *Yeni Asır*, 16 Ekim 1950, s.1,6

³¹ *Demokrat İzmir*, 19 Ekim 1950, s.1,2

³² Feroz Ahmad, *Demokrasi Sürecinde Türkiye*, s.60; *Yeni Asır*, 17 Ekim 1950, s.1,3

³³ *Yeni Asır*, 24 Ocak 1949, s.1,2; *Cumhuriyet*, 24 Ocak 1949, s.1,4

³⁴ *Demokrat İzmir*, 25 Kasım 1950, s.1,5; *Demokrat İzmir*, 27 Kasım 1950, s.2; *Yeni Asır*, 30 Aralık 1950, s.3

³⁵ *Demokrat İzmir*, 19 Kasım 1950, s.1,7; *Demokrat İzmir*, 27 Kasım 1950, s.2; *Demokrat İzmir*, 4 Aralık 1950, s.2

“Medenî bir ülkede olanlardan eksik ne varsa, hepsini, hepsini sırasıyla yapacağız. Yol yok. Yapacağız. Köye su, yol götüreceğiz. Toprak verimsiz. Artırma çarelerini arayacağız. Topraksız köylüye toprak vereceğiz. Ev yok, çimento sanayii ve gıda yok, başta şeker sanayii kuracağız. Giyecek az, mensucat fabrikalarını genişleteceğiz, artıracacağız. Elektrik yok, santraller yükselteceğiz. Okul yok, yapacağız. İşçinin geleceğine güvenle bakmasını sağlayacağız.”³⁶

Böylesine iddialı sözlerin seçim sonrasındaki süreçte halk nezdinde ciddi bir beklenti yarattığını söylemek mümkündür. Bu nedenle halk nezdinde DP iktidarına yönelik büyük bir beklenti ortaya çıkmıştır.³⁷ 1950 yılı ocak ve bucak kongrelerinde genel olarak bu meselelere hâlâ çözüm bulunamamış olması eleştirilir. Örneğin Çimentepe ocağı kongresinde kömür meselesine bir çözüm bulunmaması ve yol vergisi eleştirilmiştir.³⁸ Karabağlar ocak kongresinde tütünden alınan yüzde beşlik kesintiler hakkında hâlâ bir düzenleme yapılmadığı belirtilir.³⁹ Narlıdere bucak kongresinde ise toprak tevziatının genişlemesi ve kooperatiflerin durumuna çare bulunması istenir.⁴⁰ Bu kongrelerde üzerinde durulan bir diğer husus, parti içindeki birlik duygusunun ve çalışma azminin 14 Mayıs 1950 seçimleri sonrasında azalmış olduğu yönündeki eleştirilerdir. Dolaplıkuyu bucak kongresinde delegeler mevcut idare kurulunun birlik içinde olmadığını ve milletvekili seçimlerinden sonra çalışmalarının “gevşediği”ni ileri sürmüşlerdir.⁴¹ Aynı şikâyetler Eşrefpaşa⁴² ve Kuşadası⁴³ ilçe kongreleri sırasında da dile getirilmiştir.

Kısacası, 1950 yılında yapılan dört seçimde de DP İzmir il örgütünün başarı sağladığı görülmektedir. Bununla birlikte teşkilat içinde anlaşmazlıkların bir hizipleşmeye gittiği ve bu durumdan parti genel idare kurulunun da haberdar olduğu anlaşılmaktadır. 1951 yılında yapılacak beşinci il kongresi öncesinde yerel politika dinamiklerinin ne göstereceği bilinmemekte, DP genel idare kurulunun İzmir teşkilatına yönelik nasıl bir tavır alacağı merak edilmektedir.

³⁶ Şevket Süreyya Aydemir, *Menderes'in Dramı*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1969, s.228-229

³⁷ Tekin Erer, *On Yılın Mücadelesi*, Ticaret Postası Matbaası, İstanbul y.y.y., s.52

³⁸ *Yeni Asır*, 1 Ekim 1950, s.5; *Demokrat İzmir*, 2 Ekim 1950, s.1

³⁹ *Yeni Asır*, 2 Ekim 1950, s.2

⁴⁰ *Demokrat İzmir*, 13 Kasım 1950, s.5

⁴¹ *Demokrat İzmir*, 27 Kasım 1950, s.2

⁴² *Yeni Asır*, 25 Aralık 1950, s.1,4

⁴³ *Demokrat İzmir*, 2 Aralık 1950, s.5

2. DP İZMİR İL ÖRGÜTÜ'NÜN BEŞİNCİ İL KONGRESİ

DP İzmir il örgütünün beşinci kongresi 3 Şubat 1951 tarihinde başlamış, kongre iki gün sürmüş, 4 Şubat akşamı sona ermiştir. Başbakan Adnan Menderes kongreye katılmak üzere 2 Şubat 1951'de İzmir'e gelmiştir. Menderes'le birlikte İzmir'e gelenler arasında Devlet Bakanı Fevzi Lütfü Karaosmanoğlu, Sağlık Bakanı Dr. Ekrem Hayri Üstündağ, Çalışma Bakanı Hulusi Köymen, Başbakanlık Özel Kalem Müdürü Basri Aktaş ve milletvekilleri Adnan Karaosmanoğlu, Mümtaz Faik Fenik, Dr. Ethem Vassaf, Reşit Kemal Timuroğlu, Tarık Günerk de yer almaktadır. Kötü hava şartlarına rağmen kalabalık bir kitlenin başbakanı ve gelen kafileyi karşıladığı belirtilmektedir. Menderes'i karşılayanlar arasında şehirde bulunan milletvekilleri, DP İzmir İl İdare Kurulu üyeleri, İzmir Valisi Osman Sabri Adal ve Belediye Başkanı Rauf Onursal da bulunmaktadır. Menderes, valiyi makamında ziyaret etmiş ve şehir hakkında malumat almıştır. Görüşme sırasında özellikle şehrin göçmen ve işçi meselelerine değinildiği belirtilmektedir. Daha sonra garnizon komutanlığı, İzmir belediyesi ve DP İzmir il merkezi ziyaret edilmiştir. Aynı günün akşamı İzmir Belediye Başkanı tarafından İzmir Palas'ta verilen yemeğe katılan Menderes'e şehirde bulunan bakanlar ve milletvekilleri, vali, belediye başkanı da eşlik etmiştir.⁴⁴ İl kongresinin Ankara Palas salonlarında yapılacağı ve saat 10.00'da başlayacağı ilan edilmiştir. Kongreye Başbakan Menderes'in yanı sıra İzmir'de bulunan bakanların ve milletvekillerinin de katılımı beklenmektedir. Ayrıca kongrenin ulusal basın tarafından da ilgi çekici bulunduğu aktarılmaktadır. İstanbul ve Ankara gazetelerinin muhabirlerinin kongreyi takip etmek üzere İzmir'e geldiği haber verilmektedir.⁴⁵

Diğer dört il kongresi ile kıyaslandığında bu kongreye Adnan Menderes'in birçok bakan ve milletvekili ile katılması, İzmir'e adeta bir "çıkartma" yapıldığı şeklinde yorumlanmıştır. Bu durum, partinin İzmir il teşkilatının içinde bulunduğu hal göz önüne alındığında siyasi çevreler tarafından oldukça "manidar" bulunmuştur. Örneğin CHP taraftarı bir yayın politikası izleyen *Anadolu* gazetesi, başbakanın şehre asıl geliş sebebi olarak DP İzmir il örgütünde meydana gelen "hizip çarpışmalarını" gösterir. Gazetenin iddiasına göre Menderes, kongre sırasında yaşanabilecek tartışmaların önüne

⁴⁴ *Yeni Asır*, 3 Şubat 1951, s.1,5; *Cumhuriyet*, 3 Şubat 1951, s.1,3; *Zafer*, 3 Şubat 1951, s.4

⁴⁵ *Yeni Asır*, 3 Şubat 1951, s.1,4

geçmek üzere İzmir il kongresine katılma ihtiyacı hissetmiştir.⁴⁶ Bu nedenle Anadolu gazetesinin bir başka haberine göre DP İzmir il kongresinde Başbakan Menderes'in, hükümetin icraatlarını anlatmak yerine İzmirli DP'lilere “*bağlılık ve sükunet ilham edici*” bir nutuk söyleyeceği beklenmektedir.⁴⁷ Diğer taraftan gazete Adnan Menderes'in kongreyi takip etmek için İzmir'e gelişinin merkezdeki işleri aksatabileceği gerekçesiyle “*hoş karşılanmadığını*” öne sürmüştür.

Ancak *Yeni Asır* gazetesi yazarı Şevket Bilgin bu görüşe katılmaz. Şevket Bilgin'in 4 Şubat 1951 tarihli *Yeni Asır* gazetesinde yer alan başyazısında İzmir il kongresi öncesindeki süreç değerlendirilir. Bilgin, il kongresi hakkında muhalefet çevrelerinde “*sinsice dedikodular*” yapıldığını öne sürerek bunun nedeninin araştırılmasında fayda olacağını düşündüğünü ifade eder. İzmir'i “*demokrasi mücadelesinin dimağı ve kalbi*” olarak niteler. Bilgin, İzmirli DP'lilerin partilerine bağlı olmakla birlikte partiden beklenen icraatların takipçisi olduğunu belirtir. Bu durumun ise bir “*sarsıntı*” olarak değil bir “*tekâmül*” süreci olarak değerlendirilmesi gerektiğini dile getirir. Ayrıca gelişmelerin, parti içindeki demokrasi terbiyesinin ve fikir özgürlüğünün bir yansıması olarak anlaşılabilirliğini vurgular.⁴⁸

Beşinci DP İzmir il kongresi, delege yoklamasının ardından açıldıktan sonra kongre yönetimi seçimine geçilmiştir. Açık oyla yapılan kongre başkanlığı seçimini Fevzi Lütfü Karaosmanoğlu kazanmıştır. İkinci başkan olarak ise Ödemiş delegesi Namık Kılıçoğlu seçilmiştir. Kâtipliklere ise Muzaffer Balaban ve Sebati Acun seçilir. Kongreyi takip etmek üzere salonda bulunanlar arasında muhalefet partileri temsilcileri ile Amerika'nın İzmir Başkonsolosu'nun da bulunduğu belirtilmektedir.⁴⁹ Konsolosun⁵⁰ adı ise belirtilmemektedir. Anadolu gazetesi kongreye dair haberinde İngiliz konsolosunun da kongrede bulunduğuna yer vermiştir.⁵¹ Halkın Sesi gazetesi

⁴⁶ *Anadolu*, 2 Şubat 1951, s.2

⁴⁷ *Anadolu*, 3 Şubat 1951, s.1,6

⁴⁸ *Yeni Asır*, 4 Şubat 1951, s.1,3

⁴⁹ *Yeni Asır*, 4 Şubat 1951, s.1,4. Kaynakta Sebati Acun'un soyadı Ataman olarak belirtilse de kongre kayıtları takip edildiğinde Sebati Acun'un kastedildiği anlaşılmaktadır. Ayrıca Amerikan Dışişleri Bakanlığı'na gönderilen raporda da Sebati Acun'un kongre sekreterliğine seçildiği belirtilmektedir.

⁵⁰ *Yeni Asır* gazetesinde Amerikan Başkonsolosunun kongreye katılmış olduğu belirtiliyor. Ancak raporda kongreye gözlemci olarak katılan kişinin Başkonsolos değil Konsolos (*Consul*) olduğu belirtilmektedir. Bu nedenle çalışmamızda bu kişiden Konsolos olarak söz edilecektir.

⁵¹ *Anadolu*, 4 Şubat 1951, s.1,2

DP İzmir İl Örgütü'nün Beşinci Kongresi ve Amerikan Konsolosu E. F. Rivinus'un
Kongreye Dair İzlenimleri

kongreyi izlemek üzere salonda bulunanlar arasında DP'nin yöneticilerinin yanı sıra Amerikan Konsolosu Mr. Revinen'in ve CHP'li Baha Özyörük, Selahattin Sanver ile Ali Özkanat'ın yer aldığına dikkat çekmektedir.⁵² Gazetede Amerikan konsolosu Rivinus'un adının yanlışlıkla Revinen olarak yer aldığı açıktır.

Kongre açılışında Kore şehitlerinin hatıraları için üç dakikalık bir "*ihtiram sükûtundan*" hemen sonra il idare kurulunun senelik faaliyet raporu okunmuş, öğleden sonraki oturumda ise delegeler bu rapora ilişkin görüş ve tenkitlerini belirtmişlerdir. Adnan Menderes'in kongreye katılımı ise öğleden sonra saat 15:00'da gerçekleşmiştir.⁵³

3. AMERİKAN DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI KAYITLARINA GÖRE 1951 TARİHLİ İZMİR İL KONGRESİ

Çalışmamızın ana konusunu Konsolos E. F. Rivinus imzasıyla Amerikan Dışişleri Bakanlığı'na gönderilen rapor oluşturmaktadır. Rapor, 13 Şubat 1951 tarihli ve "*Demokrat Parti İzmir il örgütü kongresi*" başlığı ile gönderilmiştir. Bu raporda DP'nin beşinci İzmir il kongresindeki gelişmelere, Adnan Menderes ve diğer bakanların açıklamalarına yer verilmiştir⁵⁴. İl kongresinde bizzat bulunan Rivinus'un raporu hem kongre sırasındaki gelişmeleri ayrıntılı olarak anlatması hem de konsolosun kişisel görüşlerine yer vermesi sebebiyle önemlidir. Buna ek olarak Dışişleri Bakanlığı'na William O. Baxter imzasıyla gönderilmiş bir başka haftalık rapor da bulunmaktadır. Bu raporda ise kongreden ve kongredeki gelişmelerden söz edilmekte ve Adnan Menderes'in konuşmasının büyük ilgi ile karşılandığı belirtilmektedir.⁵⁵ Çalışmada kullandığımız üçüncü rapor ise yine E. F. Rivinus imzasıyla gönderilen, 23-24 Haziran 1951 tarihinde düzenlenmiş CHP İzmir il kongresi hakkında görüş bildiren rapordur. Bu raporda CHP il kongresi değerlendirilmekte ve CHP-DP kongreleri hakkında bazı konularda kıyas yapılmaktadır. Rapora göre kongre başlamadan bir gün önce basında kongrenin yapılacağı haber verilmiş, bu sebeple Amerikan konsolosluğu kongreye

⁵² *Halkın Sesi*, 3 Şubat 1951, s.1,4

⁵³ *Milliyet*, 4 Şubat 1951, s.1, 5, 7.

⁵⁴ *Democracy in Turkey, 1950-1959: Records of the U.S. State Department Classified Files* "Izmir to Department of State", Telegram No:36, 13 February 1951

⁵⁵ *Democracy in Turkey, 1950-1959: Records of the U.S. State Department Classified Files* "Izmir to Department of State", Telegram No:431, 9 February 1951

gözlemci gönderememiştir. Bundan dolayı kongre hakkında dolaylı kaynaklardan (*second hand*) bilgi edinildiği ifade edilmektedir.⁵⁶ CHP il kongresi hakkındaki rapor, sadece DP il kongresine referansta bulunulan yönleri ile incelenmiştir.

Rivinus'a göre basit bir yerel kongre olma özelliğini aşan ve neredeyse tümüyle partinin iç siyasi meselelerin ele alındığı bir toplantıya dönüşen kongre, temelde üç nedenden ötürü önemliydi. Birincisi kongrenin Demokrat Parti'nin iktidara geldiği 14 Mayıs'tan bu yana İzmir'de yapılan ilk il kongresi olmasıydı. İkincisi kongrenin partinin kalesi sayılabilecek İzmir'de gerçekleştiriliyor olmasıydı. Üçüncüsü kongreye Başbakan Adnan Menderes yanında Devlet Bakanları, Çalışma, Ticaret ve Sağlık Bakanları, çok sayıda Demokrat Parti milletvekili ve aralarında Mümtaz Faiz Fenik gibi çok önemli gazetecilerin katılmış olmasıydı. Buradan hareketle rapor, kongrenin genel karakterini ortaya koyabilmek için temelde üç başlığın önemli olduğunu savunuyor: Kongreye katılan delegelerin genel kompozisyonu, yerel parti meclisinin kontrolü için mücadele, Başbakan ve diğer bakanların konuşmaları.

3.1. Kongreye katılan delegelerin genel kompozisyonu

Raporda “kongreye katılan üyelerin genel kompozisyonu” başlığıyla yer alan bölümde açıklanan görüşler şunlardır:

“Kongreye katılan delegelerin %40 ya da %50'sinin köylü bir geçmişe sahip olması oldukça ilginçtir. Bu kişilerin kökenleri (orijinleri) giymiş oldukları kıyafetlerinden, genel davranış ve tutumlarından kolaylıkla anlaşılabilir. Kongre'de yapılan tüm müzakereleri oldukça yakından takip ettiler ve gerektiğinde söz alıp konuşmaktan geri durmadılar. Devlet Bakanının kürsüdeki ve Başbakanın katılımcılar arasındaki varlığından çok da etkilenmiş benzemiyorlardı. Kongre süresince “partinin tabanını oluşturan bu köylüler” kendilerini ifade ettiler ve partinin yerel ya da merkezi yönetimine yönelik eleştirilerde bulunmakta hiçbir tereddüt göstermediler. “Halkın” temsilcileri konumundaki bu kişilerin kongredeki varlığı, partinin ileri gelenleri açısından hatırı sayılır ölçüde bir iftihadı. Ankara'da tanıştığım çok sayıda yüksek mevki sahibi devlet adamı Türk siyasal hayatındaki bu “yeni görünüş”e dikkatimi çektiler. Çok az sayıda “eski okul” İzmirli'nin halkın içinden gelen bu unsurlara yönelik kısıtlama getirilmemesinden dolayı kısmen şaşkınlığa

⁵⁶ *Democracy in Turkey, 1950-1959: Records of the U.S. State Department Classified Files* “İzmir to Department of State”, Telegram No:61, 28 June 1951

DP İzmir İl Örgütü'nün Beşinci Kongresi ve Amerikan Konsolosu E. F. Rivinus'un
Kongreye Dair İzlenimleri

uğradıkları da bir gerçektir. Ancak her şeyden öte ben bu kişilerin kongredeki varlığını, Türkiye'de demokrasinin gelişmesi açısından sağlıklı bir işaret olarak gören çoğunlukla aynı görüşü paylaşıyorum."⁵⁷

Konsolosun bu ifadelerinden, kongreye katılan delegelerin neredeyse yarısının köylü olmasının ilginç bulunduğu anlaşılıyor. Ancak DP'nin daha önceki yıllarda düzenlemiş olduğu İzmir il kongreleri dikkate alındığında⁵⁸ bu durumun yeni ortaya çıkan bir gelişme olmadığı görülecektir. Kaldı ki Demokrat Parti kurulduğu tarihten itibaren tüm ülke genelinde oluşturmuş olduğu teşkilat yapısı yoluyla toplumun tüm kesimlerini kazanma yönünde bir siyaset benimsemiştir. Bu süreçte gerçekleştirilen kongrelerde toplumun her kesiminden temsilcinin bulunmasına özen gösterilmişti. Nitekim DP'nin 1946 seçimlerinde kullanmış olduğu "*Yeter! Söz milletindir!*" sloganı ve bu slogan üzerine inşa edilen parti söylem ve politikaları ile gidilen 1950 seçimlerinde büyük bir başarı elde etmişti. DP bu süreçte siyasette yeni yüzlerin yer alması için özel bir çaba sarf etmiş ve Samet Ağaoğlu'na göre partinin bu çabası, DP'nin yükselmesinde önemli sebeplerden birisi olmuştu.⁵⁹

Köy kökenli delegelerin kimi "*eski okul*" İzmirli taraflardan yadırgandığı iddiasının doğruluğu ise aynı sebepten tartışmalı bulunabilir. Konsolos bu ifade ile muhtemelen DP içerisinde *elitist* ve *bürokratik* zihniyete sahip partilileri kastediyor. Ancak sözü edilen bu kesimin partinin genel politikasının belirlenmesinde oldukça etkisiz kaldığı düşünülmektedir.

Raporda, delegelerin düşüncelerini söylemekten hiçbir şekilde kaçınmadıkları noktası üzerinde duruluyor. Konsolos'un bu ifadelerden kastı, bazı delegelerin parti üst yönetimi ve il idare kurulunun 14 Mayıs'tan sonra gerçekleştirmiş olduğu çalışmalara yönelmiş olduğu sert eleştirilerdir. Örneğin il idare kurulunun hazırladığı faaliyet raporu okunduktan sonra delegeler raporu eleştirirken Kınık delegesi Hüseyin Acar söz alarak DP'nin köylüye dayandığını söylemiş, il idare kurulunun ise köylery "*eski iktidarda olduğu gibi başıboş*"

⁵⁷ *Democracy in Turkey, 1950-1959: Records of the U.S. State Department Classified Files "Izmir to Department of State", Telegram No:36, 13 February 1951*

⁵⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz.: Muammer Ağuş, *Demokrat Parti'nin İzmir İl Kongreleri (1945-1960)*, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi, İzmir 2009

⁵⁹ Samet Ağaoğlu, *Demokrat Parti'nin Doğuş ve Yükseliş Sebepleri Bir Soru*, Baha Matbaası, y.y.y. 1972, s.78-79

bıraktığını ileri sürmüştür.⁶⁰ Acar kongrenin ikinci günü il yöneticileri arasında tartışmaların devam ettiği süreçte kürsüye gelerek “*Sadece İzmirliilerin kavgasını mı dinleyeceğiz? Biz köylerden geldik. Memleket meselelerinin görüşülmesini istiyoruz*” diyerek tepki göstermekten çekinmemiştir. Bir başka konuşmasında ise Acar, DP milletvekillerinin de eleştirilmesi gerektiğini, aksi halde “*CHP'nin düştüğü çukura*” düşüleceğini öne sürmüştür. Bununla birlikte jandarmanın köylü üzerindeki baskılara devam ettiğini iddia eden Acar, şikâyetlerinin dikkate alınmadığını dile getirerek İçişleri Bakanlığı'ndan şikâyetçi olmuştur. Dikili delegesi Halil Ataoğlu, hükümetin zamanında önlem almamasından dolayı pamuk üreticilerinin zor durumda kaldığını belirtmiştir. Ayrıca “*biz inkılabı yaparken ucuzluk temenni ediyorduk. Tedbirler alınmış olsaydı bugünkü pahalılık vukua gelmezdi*” diyerek hükümeti suçlamıştır. Ödemiş delegesi Hasan Demirtaş ise başbakanın İzmir'e ilk ziyaretinde bir toplantı yaptığını, bu toplantıda vatandaşların şikâyetlerini dinlediğini ve bir sonraki ziyaretine kadar şikâyetlerin ortadan kalkacağını söylediğini belirtir. Delege, bu sorunların hâlâ çözülememiş olduğuna vurgu yaparak direkt olarak başbakanı eleştirir.⁶¹ Bütün bu konuşmalar gerçekleşirken başbakan, bakanlar ve milletvekilleri salonda bulunmakta ve kongreyi takip etmektedir. Buna rağmen delegelerin kürsüde çekinmeden konuşuyor olmaları ve toplumun her kesiminden delegenin kongrede bulunması, Rivinus tarafından “*Türkiye'de demokrasinin gelişmesi açısından sağlıklı bir işaret*” olarak görülmüştür.

Konsolosun Ankara'da tanıştığı devlet adamlarının, kongrede toplumun her kesiminden vatandaşın yer almasına dikkat çektiği vurgulanıyor. “*Devlet adamları*” ifadesiyle kongreye Ankara'dan katılan DP'li bakanlar ve milletvekillerinin kastedildiği anlaşılıyor. Devlet adamlarının ve partililerin bu durumu “*gurur duyulan bir olay*” olarak gördüğü ifade ediliyor. Bu övünçle, DP'lilerin geçmiş dönemlere bir gönderme yaptığı da düşünülebilir. DP'nin muhalefette yer aldığı 1946-1950 yılları arasında bazı CHP'lilerin DP toplantılarına katılanları “*kasketliler*”, “*çarıklılar*”, “*sokak kalabalığı*”, “*kara kalabalık*”, “*baldırı çıplaklar*” gibi küçümseyici ifadelerle nitelendirdiği, dönemin DP lideri Celal Bayar'ın konuşmalarına da yansımıştır.⁶² Toplumun

⁶⁰ *Yeni Asır*, 4 Şubat 1951, s.1,4

⁶¹ *Yeni Asır*, 5 Şubat 1951, s.1,4

⁶² *Celal Bayar'ın Söylev ve Demeçleri, 1946-1950, Demokrat Parti'nin Kuruluşundan İktidara Kadar Politik Konuşmalar*, Der. Özel Şahingiray, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 1999, s.134, 297, 344. Halkı aşağılayan bu tür söylemler “*CHP zihniyeti*” olarak addedilerek eleştirilmiştir.

DP İzmir İl Örgütü'nün Beşinci Kongresi ve Amerikan Konsolosu E. F. Rivinus'un
Kongreye Dair İzlenimleri

önemli bir kesiminde ciddi tepki toplayan bu söylemler, DP tarafından oldukça başarılı bir şekilde kullanılmıştır. DP'liler "*halkın temsilcilerini*" siyaset sahnesine çıkarmayı başarı –ve beraberinde başarı getiren bir olgu- olarak kabul etmiştir.

E.F. Rivinus imzasıyla Amerikan Dışişleri Bakanlığı'na gönderilmiş olan ve aynı yıl gerçekleşen CHP İzmir il kongresi hakkında bilgi verilen raporda bu kongrede DP il kongresinden "*tamamen farklı bir atmosferin*" varlığından söz ediliyor. CHP delegelerinin daha iyi giyimli, daha disiplinli, parti yetkililerine karşı daha resmi ve konuşmalarında daha ihtiyatlı oldukları ifade ediliyor. Yıllık faaliyet raporu okunduktan sonra ise delegelerin "*konuşmaya istekli olmadığı*" gözlemlendiği aktarılıyor. Ayrıca geçmiş yıllarda düzenlenen kongrelerde yer alan iş adamlarının önemli bir kısmının kongrede yer aldığı belirtiliyor. İş adamlarının CHP kongresindeki varlıklarını devam ettirdiklerinin üzerinde özellikle durulması önemlidir. İş adamlarının kongrede yer alması ve CHP delegelerin genel görünüşü hakkında yorumlar, DP'nin toplumsal kökeni hakkında literatürde yer alan "*DP'nin CHP'ye nazaran sınıfsal olarak hâkim güçlere dayandığı*" görüşüne⁶³ aykırı bir değerlendirmedir. Rivinus'un bu görüşe katılmadığı anlaşılmaktadır.

3.2. Yerel Parti Meclisinin Kontrolü için Mücadele

Rapordaki "*Yerel Parti Meclisinin Kontrolü için Mücadele*" bölümünde, il teşkilatındaki çekişmeler ele alınıyor. Kongre başlamadan önce bile teşkilat içinde bir çekişme yaşandığının açık olduğu ifade ediliyor. Mevcut il idare kurulunda yer alan Rauf Onursal ve DP il başkanı Pertev Arat'ın durumlarının ne olacağını, gruplaşmalara dâhil olmayan "*tarafsızların*" odaklandığı temel mesele olduğu belirtiliyor. Rivinus; Arat ve Onursal'ın özellikle çevre ilçelerden gelen delegelerle sağlam bir destek sağladığına, Onursal karşıtlarının ise bu konuda yetersiz kaldığına vurgu yapıyor. Raporda, kongrede yaşanan gerginliklerin hizipler arası çatışmalardan ziyade daha çok kişisel meselelerden kaynaklandığı ifade ediliyor. Bununla birlikte konsolos, kongre koridorlarında sıklıkla sözü edilen bazı dedikodulardan bahsediyor. Raporda bu dedikodulardan şu şekilde söz edilmektedir:

⁶³ DP'nin toplumsal kökeni hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.: Cemil Koçak, *İktidar ve Demokratlar Türkiye'de İki Partili Siyasî Sistemin Kuruluş Yılları*, s.182-190; Cem Eroğul, *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi*, İmge Kitabevi, Ankara 1990, s.12

“Hâlihazırda kontrolü elinde bulunduran mevcut grubu saf dışı bırakmak için gerçekleştirilen en ciddi çaba belki de Merkez Kurulu’nun Sağlık Bakanı Dr. Ekrem Hayri Üstündağ yoluyla gerçekleştirmek istediği eylemlerdi. (...) Dr. Üstündağ parti merkez liderliği adına Pertev Arat ve Rauf Onursal’a yaptığı öneride gerek kendileri gerekse en önemli destekçilerinin partinin il genel meclisinde yapılacak seçimlerdeki adaylığından çekilmesini istemişti. Raporlara göre gerek parti başkanı [Arat] gerekse belediye başkanı [Onursal] böylesi bir müdahalenin gerçekleşmiş olmasından dolayı Parti Genel Merkezi nezdinde ciddi bir şekilde öfkeye kapılmışlar ve Üstündağ’ın teklifini geri çevirmişlerdi. Söz konusu bu raporu teyit etmek adına şu noktaya değinmek oldukça önemlidir: Müzakerelerin bir bölümünde Pertev Arat kürsüye çıktı ve kamuoyuna yaptığı açıklamada partinin merkez örgütü ve parti meclisi arasında bir çatışma olduğuna yönelik dedikoduların tümüyle asılsız olduğu anlamına gelecek sözler söyledi. Ancak konuyla ilgili gözlemciler tarafından genel olarak kabul edilen, Başbakan ve partinin merkez kurulunun çatışmalar ve uyumsuzluklarla anılmayan bir il meclisi seçilmesinden çok daha fazla memnuniyet duyacakları gerçeğiydi.”⁶⁴

Rivius’un bu ifadeleri “*Yeter! Söz milletindir!*” mottosuyla yola çıkan bir siyasi partinin, yerel teşkilatlarıyla ilişkilerinde temel tezlerinden uzaklaşabileceğini göstermektedir. DP Genel İdare Kurulu’nun bir önceki il başkanı Ekrem Hayri Üstündağ aracılığıyla İzmir’deki yerel seçimlerde il teşkilatını etkilemeye çalıştığı öne sürülmektedir. Ekrem Hayri Üstündağ, İzmir’de sevilen, saygı duyulan bir kişidir⁶⁵ ve Üstündağ’ın DP İzmir il teşkilatı üzerinde etkili olduğu da bir gerçektir. Üstündağ aracılığıyla iletilen bu teklifin il idare kurulunda “*öfkeyle karşılandığı*” ve kabul edilmediği belirtilmektedir. Bununla birlikte il başkanı Pertev Arat’ın il idare kurulu ile parti genel idare kurulu arasında iddia edilen uyumsuzluğun varlığını kesin bir dille reddetmesi ilgi çekicidir. Bu durum, il idare kurulunun, en azından delegelerin önünde, DP Genel İdare Kurulu ile karşı karşıya gelmek istemediği şeklinde yorumlanabilir. Pertev Arat ve Rauf Onursal gibi partinin yerel yöneticilerine yönelik il teşkilatı içinde birden fazla hizibin varlığı ifade edilmektedir. Arat, bu hamle ile genel idare kurulu üyelerini de açıktan karşılarına almaktan kaçınmak istemiş olabilir.

⁶⁴ *Democracy in Turkey, 1950-1959: Records of the U.S. State Department Classified Files* “Izmir to Department of State”, Telegram No:36, 13 February 1951

⁶⁵ Cihad Baban, *Politika Galerisi*, Timaş Yayınları, İstanbul 2009, ss.399-404

DP İzmir İl Örgütü'nün Beşinci Kongresi ve Amerikan Konsolosu E. F. Rivinus'un
Kongreye Dair İzlenimleri

Raporda, kongrede seçilen yeni il idare kurulu üyelerinin bir değerlendirmesi de yer almaktadır. Rivinus, yeni il idare kuruluna Pertev Arat, Rauf Onursal, Enver Başar ve Nebil Aktuğ'un seçildiğini belirtir. Bu kişilerin ise hizip grubunun çekirdeğini oluşturan üyeler olduğunu hatırlatır. Yeni idare kuruluna seçilen Halim Alanyalı'nın, Onursal grubunun bir üyesi olmasa da yapılan birçok tartışmada bu grubu desteklediği belirtilmektedir. Bununla birlikte “*tarafsızların*” ve tüm grupların desteğini alan dört yeni üyenin il idare kurulunda yer aldığı da belirtilmektedir. Bu üyeler Sebati Acun, Faruk Tunca, Enver Bakioğlu ve Dahi Öke'dir. Ancak raporda Dahi Öke'nin “*Osman Kibar'ın başını çektiği*” Onursal karşıtı “*en güçlü gruba*” dışarıdan destek verdiği de öne sürülmektedir.

Kongrede yapılan seçimle yeni idare kurulunda görev alacak kişilerin aldıkları oy miktarları şu tabloda gösterilmiştir⁶⁶:

Üye Adı	Aldığı Oy Sayısı
Sebati Acun	182
Faruk Tunca	177
Enver Dünder Başar	142
Pertev Arat	128
Halim Alanyalı	122
Dahi Öke	121
Nebil Aktuğ	120
Enver Bakioğlu	106
Rauf Onursal	103

Tabloda görüldüğü gibi delegeler tarafından en fazla destek verilen kişi Sebati Acun'dur. Bu durum Rivinus'un da dikkatinden kaçmamıştır. Raporda Sebati Acun isminin gelecekte daha fazla duyulacağı belirtilmektedir. Acun'un kongredeki en popüler delegelerden biri olduğu açıklanmaktadır. Raporda Sebati Acun ile ilgili şu ifadeler yer almaktadır: “*Sebati Bey İzmir'de yerel*

⁶⁶ *Yeni Asır*, 5 Şubat 1951, s.4

olarak mükemmel bir üne sahip genç bir eczacı, aynı zamanda eski ünlü bir futbolcu ve yakışıklı bir kişidir. Popülaritesine ilişkin ilk belirti kongrenin açılış bölümünde oybirliği ile kongre sekreterliklerinden birisine seçilmesiydi.”⁶⁷

Bu ifadeler, Rivinus’un tespitlerinin ne kadar isabetli olduğunu da göstermektedir. Sebati Acun 1951-1957 yılları arasında Bornova Belediye Başkanlığı görevini sürdürmüştür.⁶⁸ 1957 seçimlerinde ise DP listesinden İzmir milletvekili olarak seçilmiştir.⁶⁹ Bu görevi ise 27 Mayıs 1960 Darbesi ile son bulmuştur. Tabloya göre delegelerce en az desteklenen isim Rauf Onursal’dır. Onursal, “*kıl payı*” ile yeni dönemdeki yönetime seçilebilmiştir. Onursal’ın destek kaybetmesinde, il teşkilatında varlık gösteren gruplaşmaların yol açtığı siyasi yıpranmışlığın etkisi olduğu düşünülebilir. Ayrıca Onursal’ın İzmir Belediye Başkanlığı görevini sürdürdüğü hatırlandığında, delegelerin Onursal’ın bu görevdeki faaliyetlerini yeterli bulmadığı da anlaşılabilir.

Mevcut yönetimde yer alan Bedri Akgerman ise idare kuruluna seçilememiştir. Akgerman’ın kongre sırasında Onursal ve Arat grubuna yönelik oldukça sert eleştirilerde bulunduğu ve il idare kuruluna seçilme mücadelesine girdiği raporda belirtilmektedir. Basına göre Akgerman, kongre sırasında yaptığı bir konuşmada Rauf Onursal ile polemige girmiştir. Akgerman, Onursal’ı hedef alarak “*sandalye kapmak*” için boş sözler söylediğini öne sürmüştür. Vatandaşın sadece konuşan politikacı yerine iş ve eser üreten kişileri görev başında görmek istediğini ifade etmiştir. Akgerman ayrıca belediye seçimlerinde ve belediye başkanı seçiminde yolsuzluklar olduğunu da iddia etmiş, mevcut idare kurulunun bir arada çalışmasının mümkün olmadığını söylemiştir. Bunun üzerine Pertev Arat söz almış “*Ahengi kuracağız ve sen aramızda olmayacaksınız*” diyerek Akgerman’a cevap vermiştir. Bu sırada delegeler arasında tartışmalar yaşanmış ve kongreye ara verilmiştir. Aradan sonra Akgerman tekrar kürsüye gelmiş, heyecana kapıldığını beyan ederek özür dilemiştir.⁷⁰

⁶⁷ *Democracy in Turkey, 1950-1959: Records of the U.S. State Department Classified Files* “İzmir to Department of State”, Telegram No:36, 13 February 1951

⁶⁸ <https://www.bornova.bel.tr/eski-baskanlar/> (Erişim Tarihi: 25.12.2017)

⁶⁹ Fevzi Çakmak, “Demokrat Parti İktidarında İzmir (1950-1960)”, *İzmir Kent Ansiklopedisi-Tarih*, C.2, İzmir Büyükşehir Belediyesi Yay., İzmir 2013, s.365

⁷⁰ *Yeni Asır*, 5 Şubat 1951, s.4

3.3. Başbakan ve diğer bakanların konuşmaları

Raporda “*Başbakan ve diğer bakanların konuşmaları*” başlığını taşıyan üçüncü bölümde başbakanla birlikte sağlık, çalışma ve ticaret bakanlarının kongredeki konuşmaları irdelenmektedir. Bu bölümde başbakanın konuşması üzerinde özellikle durulduğu dikkat çekmektedir. Raporda ticaret, çalışma ve sağlık bakanlarının konuşmasının genel olarak başbakanın konuşmasında değinemediği yerleri ortaya koymak üzerine kurgulandığı ifade edilmiştir. Rivinus; başbakan ve bakanların kongrede bulunmalarını ve bu esnada İzmir ile ilgili her bir şikâyet ve talebi dikkate almış olmalarını, DP'nin ileri gelen yöneticilerinin “*halkın sesine kulak veriyor olması*” şeklinde yorumluyor. Ayrıca bu konuşmalarda “*politik meydan okuma*” faktörünün ön plana çıktığı ve bu durumun (herhangi bir demokraside) bir seçim yılı için fayda sağlayabilir olduğu ifade ediliyor.⁷¹

Raporda başbakanın konuşmasının yerel bir kongre için “*akıllıca*” hazırlanmış olduğu ve delegeler tarafından ilgi ile karşılandığı belirtiliyor. Rivinus, başbakanın delegeler arasındaki popülaritesinin hemen göze çarptığını da aktarıyor. Başbakan konuşmasına DP İzmir il teşkilatının çalışmalarını tebrik ederek başlar ve ardından eleştirileri cevaplandırmaya geçer. Raporda belirtildiğine göre Menderes öncelikle DP'nin ülke genelinde oy ve popülarite kaybediyor olduğu iddialarına cevap verir. 14 Mayıs'tan sonra sadece İzmir'de 50.000 yeni üyenin partiye kayıt olduğunu dile getirir. Bu söylem, muhalefet tarafından dile getirilen 14 Mayıs'ta halkın “*kandırılmış*” olduğu ve “*hatasını*” anlayıp iktidarı değiştireceği iddialarına yanıt niteliği taşır. Menderes, yeni üye sayısını kanıt göstererek partisinin popülarite kaybetmediğini göstermeye gayret eder.

Başbakan daha sonra kongrede şikâyet konusu olan meseleler hakkında görüş bildirir. İlk olarak, Ödemiş delegesinin başbakanı eleştirdiği sözlerine atıf yapar. Başbakanın ilk İzmir ziyaretinde kendilerine bir sonraki ziyarete kadar bütün dertlerin çözüleceği sözü vermiş olduğu ve Menderes tekrar İzmir'de bulunduğu halde şikâyetlerin sona ermediğine yönelik eleştirisi cevaplanır.⁷² Başbakan, bu konuya “*Yaşayan bir toplum ne kadar gelişmiş olursa olsun her*

⁷¹ “*Seçim yılı için fayda sağlamak*” ifadesi ile 1950 seçimleri sonrasında DP hükümetine yöneltilen eleştirileri bertaraf etmek kastediliyor olabilir. Ayrıca 1951 yılında yapılacak ara seçimlerden söz edilmesi de olasıdır. 1951 ara seçimlerinde İzmir'den de bir milletvekili seçilecektir.

⁷² *Yeni Asır*, 5 Şubat 1951, s.3

zaman şikâyet kaynağı yaratacak unsurları içerisinde barındıracaktır” şeklinde cevap verir. Raporu bu cümle aynen aktarılmıştır. Menderes’in cevabı, siyasi popülizmin gayet başarılı bir örneğidir.

Rapora göre Menderes konuşmasının devamında, iktidara geldikten sonra *“hükümeti [vaat edilen] her şeyi başarmamakla eleştirmenin adil olmadığını*” ifade eder. 14 Mayıs’taki seçimlerden sonra hükümetin devralındığı ancak *“ülkenin kontrolünün tümüyle ele alınmadığı”* belirtilir. Muhtar, belediye ve il genel meclisi seçimleri sonrasında ise ülke yönetiminde hâkimiyetin sağlandığı ve bu süreçten sonra halktan gelen şikâyetlerin azaldığı vurgulanır.⁷³ Başbakanın, konuşmanın devamında *“antidemokratik kanunların değiştirilmediği”*⁷⁴ yönündeki eleştirileri yanıtladığı ifade edilir. 300 yasanın⁷⁵ değiştirilmek üzere komisyonlarca incelendiği ancak hiçbir yasanın düzgün bir çalışma olmaksızın değiştirilmeyeceği açıklanır. Raporu, doğru olanın kanunları değiştirmekten ziyade *“kanunları uygulayanların zihniyetini değiştirmek”* olduğunun vurgulandığı ifade edilmektedir. Bu söylem, DP’liler arasında yaygın olan bazı memurların *“tek parti dönemi uygulamalarını devam ettirdiği”*⁷⁶ yönündeki şikâyetlere de bir cevap niteliği taşımaktadır.

Raporun devamında Menderes tarafından hükümetin bazı başarılarından söz edildiği belirtilir. İlk olarak toprak dağıtımı konusundaki gelişmeler değerlendirilir. Toprak dağıtımı ile ilgilenen komisyon sayısının 17’den 30’a yükseltildiği, yakın bir zamanda ise bu sayının 60’a yükseltileceği öne sürülür.

⁷³ Menderes, konuşması sırasında *“henüz ilk bütçesini yapmaya vakit bulamayan”* bir iktidarın eleştirildiğini de belirtir. Raporu bu ifadeye yer verilmese de *“ülkenin kontrolünün ele alınması”* noktasında, başbakanın konuşmasını değerlendirirken, bu bakış açısının göz önüne alınması fayda sağlayabilir. *Halkın Sesi*, 5 Şubat 1951, s.1,4

⁷⁴ DP’nin muhalefette yer aldığı dönemde *“antidemokratik kanunların değiştirilmesi”* üzerinde durulan bir kavram olmuştur. 1947 yılında düzenlenen DP’nin Birinci Büyük Kongresi’nde Ana Davalar Komisyonu tarafından hazırlanan raporu anayasaya aykırı, vatandaş hak ve hürriyetlerini kısıtlayıcı kanun hükümlerinin kaldırılması, partinin ana davalarından biri olarak kabul edilmiştir. M. Serhan Yücel, *Demokrat Parti*, Ülke Kitapları, İstanbul 2001, ss.62-64; Metin Tokar, *Tek Partiden Çok Partiye 1944-1950*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1998, s.164; Mustafa Albayrak, a.g.e., s.109

⁷⁵ Raporu 300 yasanın değiştirilmek üzere incelendiği belirtilse de Menderes’in basında yer alan ifadesinde bu konuda bir rakam belirtilmemektedir. Yine basındaki ifadeye göre Menderes konuşmasında, milletvekilleri tarafından TBMM’ye sunulan 300 soru önergesi olduğunu açıklamıştır. *Yeni Asır*, 5 Şubat 1951, s.3; *Halkın Sesi*, 5 Şubat 1951, s.1

⁷⁶ DP’liler tarafından İzmir’de düzenlenen bazı toplantılarda memurlar hakkında dile getirilen iddialar için bkz.: *Yeni Asır*, 1 Ocak 1951, s.1,5; *Yeni Asır*, 14 Ocak 1951, s.3. Menderes de konuşması sırasında memurlar hakkındaki şikâyetlere atıfta bulunur. Ancak bu şikâyetlerin DP’nin sekiz aylık iktidarı süresince azaldığını ifade eder. *Yeni Asır*, 5 Şubat 1951, s.3

DP İzmir İl Örgütü'nün Beşinci Kongresi ve Amerikan Konsolosu E. F. Rivinus'un
Kongreye Dair İzlenimleri

Menderes, DP iktidara geldiğinden bu yana CHP'nin son 5 yılda dağıtmış olduğundan daha fazla arazi dağıtıldığını ifade eder. Ayrıca tarımsal kredi olanaklarının genişletildiği ve söz konusu yıl itibariyle hâlihazırda 100.000.000 lira daha fazla kredi kullanıldığını vurgular. Bölgede, askeri kısıtlamalar yoluyla tarımsal faaliyetlere kapatılan birçok alanın, yakın bir zamanda yeniden tarıma açılacağı dile getirilir. Başbakan konuşmasında pamuk fiyatlarına da değinir. Bu konuda CHP'nin politikalarını eleştiren Menderes, pamuk üretimindeki düşüklüğün sorumlusu olarak CHP'yi gösterir. Pamuk fiyatlarındaki yükselişin sebebi olarak uluslararası koşullar belirtilir. DP hükümetinin liberal politikaları ve Tarım Bakanlığı'nın “*etkili pazarlama aktiviteleri*” sebebiyle pamuk üreticisinin fayda sağlayacağı ifade edilir.

Rapora göre konuşmasının dış politika ile ilgili bölümünde Menderes, bir kez daha CHP'ye yüklenir. DP iktidara geldiğinden beri bir önceki hükümete göre Türkiye'nin “*uluslararası garantilerinin*” tam beş kat daha iyi durumda olduğunu belirtilir. Ayrıca ülkede Kore'deki kayıpların yazılanlardan çok daha fazla olduğu yönünde propaganda yapan “*muhalif grupları*” sert bir dille eleştiren başbakan, Türk birliklerinin Kore'de kalmaya devam edeceğini dile getirir. Rivinus, bu açıklamaların ardından “*Bu bağlamda Kore'deki Türk birliklerinin sayısının artırılıp arttırılmayacağına ilişkin herhangi bir bilgi vermedi*” notunu rapora eklemiştir.⁷⁷ Rivinus ve dolaylı olarak ABD açısından bu konunun önemli bulunduğu aşikârdır. Ancak İzmir il kongresinin başladığı gün, dönemin basınında Kore'deki Türk birliğine takviye olarak 600 Türk askerinin daha Kore'ye gönderileceğine dair haberler yer almaktadır.⁷⁸ Üstelik bu durum William O. Baxter imzasıyla Amerikan Dışişleri Bakanlığı'na gönderilen haftalık raporda da belirtilmiştir.⁷⁹ Buna rağmen Rivinus'un rapora eklediği notta Menderes'in Kore'ye takviye asker gönderme meselesine değinmediğine vurgu yapmış olması ilgi çekicidir. Rivinus, Menderes'in İzmir il kongresindeki konuşmasında Kore'ye asker gönderme meselesine temas etmesi “*gerektiğini*” düşünyor olmalıdır.

Rivinus'un raporunda Menderes'in son olarak “*gericilik meselesi ve solculuğa*” temas ettiği ifade edilir. Başbakanın “*DP'nin düşünce özgürlüğünü*

⁷⁷ CHP il kongresinin değerlendirildiği raporda ise Kore'ye asker gönderme konusuna hiçbir referansta bulunulmadığı ve bu durumun da ilginç bulunduğu ifade ediliyor.

⁷⁸ *Halkın Sesi*, 3 Şubat 1951, s.1; *Yeni Asır*, 3 Şubat 1951, s.1; *Milliyet*, 3 Şubat 1951, s.1

⁷⁹ *Democracy in Turkey, 1950-1959: Records of the U.S. State Department Classified Files* “Izmir to Department of State”, Telegram No:431, 9 February 1951

kısıtlamaya yönelik hiçbir girişimde bulunmayacağını dolayısıyla okullarda dini eğitimin seçmeli olmaya devam edeceğini” açıkladığı belirtilir.⁸⁰ Menderes’in gericilik meselesi ile ilgili, kendi hükümetleri iş başında olduğu sürece gericilik faaliyetlerin bir tehlike olarak görülmemesi gerektiğini söylediği belirtilir. Eğer gericiliğe müsamaha gösterilirse, buna karşı tepki olarak “aşırı solun” ortaya çıkacağını anlaşıldığı ifade edilir. Başbakan, aşırı solcu ideolojilerin düşünce özgürlüğü kapsamına alınamayacağını çünkü “*bunların agresif yabancı güçlerin gelişmiş korumaları*” olduğunu öne sürer. Ayrıca Türkiye’de sol eğilimlerin başarı oranının oldukça düşük olduğunu, varlıklarını Türkiye’de var olan “*müsamaha ortamına*” ve bir önceki hükümet zamanında “*bazı pozisyonlara hâkim olan kişilerin gizli cesaretlendirmesine*”⁸¹ borçlu olduğunu iddia eder. Başbakan son olarak hükümet tarafından “*solculuğun kökünün kazanması*” yönünde yeni önlemler alınarak bunların uygulamaya koyulacağını, tek parti döneminde çok daha kolay başarılabilir bir işken şimdi “*özgürlük rejimi*” altında bunun gerçekleştirileceğini dile getirir.

İrtica ve solculuk meseleleri DP açısından hassas bulunan konular olmuştur. İrtica meselesi, DP kurulmadan hemen önce gerçekleşen Celal Bayar-İsmet İnönü görüşmesinde söz konusu olmuştur. Bu konuda Cumhurbaşkanı İsmet İnönü ile Celal Bayar’ın görüştüğü ve bu görüşme sırasında yeni kurulacak olan partinin laiklik, eğitim ve dış politika konularında CHP ile bir çelişki içinde olmayacağına dair güvence alındığı ifade edilmektedir.⁸² Burada devlet başkanı İsmet İnönü tarafından “*laiklik*” vurgusu yapılması dikkat çekicidir. Belirtmek gerekir ki her ne kadar İsmet İnönü ile Celal Bayar arasında bazı uyuşmazlıklar olsa da İnönü; Bayar’ın kurulacak olan yeni parti için uygun ve güvenilir bir lider olacağını düşünmektedir ve bu konuda Bayar’ı desteklemektedir. Sonuçta Celal Bayar, devrimler ve rejimle ilgili tutumundan kuşku duyulmayan bir kişidir.

⁸⁰ Kongre sırasında söz alan bazı delegeler din eğitiminin okullarda zorunlu tutulmasını talep etmişlerdir. Menderes’in sözlerinin kaynağının bu talep olduğu düşünülmektedir. Yeni Asır, 5 Şubat 1951, s.1,4

⁸¹ Başbakanın bu ifade ile eski Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel’e bir gönderme yaptığı düşünülmektedir. Kenan Öner- Hasan Ali Yücel davası ve konu ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz.: Cemil Koçak, *Rejim Krizi Türkiye’de İki Partili Siyâsî Sistemin Kuruluş Yılları (1945-1950)*, İletişim Yayınları, İstanbul 2013; Mahmut Goloğlu, *Demokrasiye Geçiş (1946-1950)*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2013

⁸² Metin Toker, *Tek Partiden Çok Partiye 1944-1950*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1998, s.s.80-81; Taner Timur, *Türkiye’de Çok Partili Hayata Geçiş*, İmge Kitabevi, Ankara 2003, s.20.

DP İzmir İl Örgütü'nün Beşinci Kongresi ve Amerikan Konsolosu E. F. Rivinus'un
Kongreye Dair İzlenimleri

DP lideri Celal Bayar, partisinin muhalefette bulunduğu yıllarda pek çok konuşması sırasında laikliğin önemini anlatmış, irticaya izin vermeyeceklerini ifade etmiştir.⁸³ Fakat halk nezdinde CHP ve DP'nin laiklik algıları karşılaştırıldığında, DP'nin din hakkındaki yaklaşımının halk tarafından daha ılımlı bulunduğu ifade edilebilir. DP'nin yöneticileri laiklik ve din konusunda CHP'lilerden çok farklı bir düşünce içinde değildirlir. Ancak DP'li bazı yöneticiler özellikle Adnan Menderes, muhafazakâr kesimin beklentilerini karşılamak adına konuşmalarında dini alana girmekten geri kalmamışlardır.⁸⁴ DP iktidara geldikten sonra din konusunda ilk atılan adım, ezanın Türkçe dışında herhangi bir dilde okunmasını yasaklayan ceza kanunu maddesinin değiştirilmesi olmuştur. Bu konuda verilmiş olan önergeler, 16 Haziran 1950 tarihinde TBMM'de görüşülür ve yasak kaldırılır. Oylama sırasında CHP milletvekilleri de kanunun değiştirilmesi yönünde oy kullanmışlardır. Böylece ezan tekrar Arapça olarak okunmaya başlamıştır. Ancak ezanın Arapça okunması mecbur tutulmamış, yalnızca Arapça okunmasına dair yasak kalkmıştır. Tercih, din görevlilerine bırakılmıştır. Hacca gideceklere döviz tahsis edilmesi gibi uygulamalar da DP iktidarının ilk dönemlerinde gerçekleşir.⁸⁵ Ayrıca radyoda Kuran okunmasına izin verilir ve dini radyo programları üzerindeki yasak kaldırılır.⁸⁶ Benzer uygulamalar DP iktidarının laiklik konusundaki yaklaşımının sorgulanmasına sebep olmuştur.

Bu kaygıların da etkisiyle DP, iktidarının ilk dönemlerinde din konusunda aşırı tepkiler ortaya koyan gruplar ve faaliyetlere karşı durmuştur. Bu dönemde heykeli İslam'a aykırı bulan ve bu sebepten Atatürk heykellerini

⁸³ Celal Bayar'ın *Söylev ve Demeçleri, 1946-1950, Demokrat Parti'nin Kuruluşundan İktidara Kadar Politik Konuşmalar*, Der. Özel Şahingiray, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 1999, s.350, 412; Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasi Partiler 1859-1952*, Arba Yayınları, İstanbul 1995, s.681

⁸⁴ H. Bayram Kaçmazoğlu, *Demokrat Parti Dönemi Toplumsal Tartışmaları*, Doğu Kitabevi, İstanbul 2012, s.68.

⁸⁵ Hakan Postallı, *Demokrat Parti'nin Din Politikaları (1949-1954)*, Marmara Üniversitesi Ortadoğu ve İslam Ülkeleri Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi, İstanbul 1998, ss.39-50.

⁸⁶ (Ed.) Süleyman İnan-Ercan Haytoğlu, *Yakın Dönem Türk Politik Tarihi*, Anı Yayıncılık, Ankara 2011, s.132. Bu konuda aynı yıl yapılan CHP il kongresinde ilginç bir yaklaşım benimseniyor. Radyodan Kuran okunması "*dinin siyasi bir araç olarak kötüye kullanılması*" olarak algılanıyor. Ayrıca radyo programlarının pavyon-kabare gibi uygunsuz yerlerde yayınlanmasından ötürü radyoda Kuran yayının yakışsız olacağı öne sürülüyor. *Democracy in Turkey, 1950-1959: Records of the U.S. State Department Classified Files* "Izmir to Department of State", Telegram No:61, 28 June 1951

kıran, yasak olduğu dönemde bazı yerlerde Arapça ezan okuyan, “Ticaniler” olarak bilinen radikal gruba karşı da bazı önlemler alınmıştır. Grubun Türkiye’deki lideri olan Kemal Pilavoğlu ve on bir müridi tutuklanır. Atatürk Aleyhine İşlenen Suçlar Hakkındaki Kanun Tasarısı, 25 Temmuz 1951’de kabul edilir ve Atatürk’ün manevi şahsiyeti koruma altına alınır. Kanun mecliste kabul edildikten ve alınan önlemlerden sonra Ticani eylemleri durmuştur.⁸⁷ Bu gelişmelerin 1951 tarihli İzmir il kongresinin yapıldığı yıl yaşanması, Adnan Menderes’in kongredeki konuşması ile birlikte ele alındığında anlam kazanmaktadır.

Çok partili siyasal hayata geçiş sürecinde DP’nin kurucularının “solcu” olarak bilinen Zekeriya-Sabiha Sertel ve Tevfik Rüştü Aras ile görüşmeler yaptığı ifade edilmektedir.⁸⁸ Bu süreç uzun sürmemiştir. DP’nin kurucuları 4 Aralık 1945 tarihinde gerçekleşen Tan Matbaası’nın tahrip edilmesi olayından hemen önce Serteller ile temasa son vermiştir. Aynı zamanda Aras ile DP kurucuları arasındaki siyasal temaslar da koparılmıştır.⁸⁹ DP, kuruluş aşamasında ve muhalefette bulunduğu yıllarda partiye yönelik “solculuğa müsamaha gösterildiği” ithamlarına şiddetle karşı çıkmıştır.

Başbakanın konuşmasında “solculuğun kökünün kazınması” yönünde yeni önlemler alınacağı şeklindeki açıklaması ise dikkate değerdir. Bu kapsamda 1951-1952 tevkifatları olarak adlandırılacak tutuklamaların başbakanın konuşmasının ardından gerçekleşmesi manidardır.⁹⁰ Ayrıca dönemde Kore Savaşı ile ilgili yapılan haberlerde vurgu yapılan ana tema “komünistlere” karşı savaşıldığı şeklindedir. Örneğin 16 Şubat 1951 tarihli Halkın Sesi gazetesinde “Kore’de Müttefik Taarruzunun Başladığı 25 Ocak’tan Beri 100 Bin Komünist Öldürüldü” manşeti yer almıştır.⁹¹ Aynı gazetenin 20 Şubat 1951 tarihli nüshası ise “Birleşmiş Milletler Kuvvetleri Kore’de Komünistleri Kovalamaya Devam Ediyorlar” manşeti ile çıkmıştır.⁹² Ulus gazetesi ise “400 komünistin süngüden geçtiğini” haber vermektedir.⁹³ Başbakanın konuşmasında yer alan ifadeler, kamuoyunda sola ve komünizme

⁸⁷ Sabahattin Nal, “Demokrat Parti’nin 1950-54 Dönemi Din Siyaseti”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt:60, Sayı:3, Ankara, 2005, s.s.153-157.

⁸⁸ Cemil Koçak, *İkinci Parti Türkiye’de İki Partili Siyâsi Sistemin Kuruluş Yılları (1945-1950)*, C.1, İletişim Yayınları, İstanbul 2010, ss.296-311

⁸⁹ A.g.e., s.809-810

⁹⁰ Tevfik Çavdar, a.g.e., s.s.35-41;

⁹¹ *Halkın Sesi*, 16 Şubat 1951, s.1

⁹² *Halkın Sesi*, 20 Şubat 1951, s.1

⁹³ *Ulus*, 2 Şubat 1951, s.1

DP İzmir İl Örgütü'nün Beşinci Kongresi ve Amerikan Konsolosu E. F. Rivinus'un
Kongreye Dair İzlenimleri

yönelik hâkim olan düşüncelerin dile getirilmesidir. Bu tür söylemler ile hükümete yönelik Kore'ye asker gönderilmesi konusundaki eleştirilere de cevap verildiği açıktır.

Konu hakkında belirtilmesi gereken bir diğer nokta, başbakanın da konuşmasında bağlantı kurarak söz ettiği, “din” ve “komünizm” konuları hakkında toplumda var olan algılardır. İkinci Dünya Savaşı sonrası Türkiye üzerinde artan Sovyet tehdidi, beraberinde Türkiye ile Amerika'nın yaklaşmasını getirmiştir. Solun her varyasyonu ve komünizm, toplumun geniş kesimleri tarafından “din ve namus düşmanlığı” olarak görülmüştür. Amerika ise “komünizmin baş düşmanı” olarak kabul görmüştür. Ayrıca Amerikan toplumu “dinine bağlı” olarak bilinmektedir. Mesela Amerika'da İncil üzerine yemin edilmektedir. Komünizmden uzak durmak için dine önem verilmesi gerektiği algısı da bu dönemde dini söylemin artmasının nedenlerinden birisi olarak görülmüştür.⁹⁴

Rivinus'un raporunda başbakanın konuşması aktarıldıktan sonra parantez içine alınan bir başka paragraf daha bulunmaktadır. Bu paragraf aşağıdadır:

“(İstanbul'da yayın yapan birçok gazete editörü başbakanın bu konuşmasını eleştirdiler ve onun ulvi makamına yakışmayan sözler olduğunu dile getirdiler. Aslına bakılırsa bu konuşmaya ilişkin dikkate alınacak tek nokta bir siyasal partinin parti il kongresinde delegelere yönelik seslenmesidir. Muhalefet partisine yönelik öfkesi çok net olan bu konuşma tümüyle muhalefet partisini azarlamak ve konuşmacının kendi rejiminin başarılarını anlattığı bir sistem üzerine kurgulanmıştır. Konuşmanın başarısı ve popülerliği yerli demokratların genel olarak karşılaştığı sorunlara dikkat çekiyor olmasından kaynaklanıyordu.)”⁹⁵

Rivinus, kongre sonrasında İstanbul basınının başbakanın konuşmasını eleştirdiğini belirtiyor.⁹⁶ Ancak başbakanın konuşmasının, partinin yerel bir kongresi için kurgulanmış olduğuna ve bu yönüyle değerlendirilmesi

⁹⁴ H. Bayram Kaçmazoğlu, a.g.e., s.s.65-67.

⁹⁵ *Democracy in Turkey, 1950-1959: Records of the U.S. State Department Classified Files* “İzmir to Department of State”, Telegram No:36, 13 February 1951

⁹⁶ Ulusal basında başbakanın konuşması hakkında yer alan yorumlar için bkz.: Nihat Erim, “D.P. Başkanının İzmir Nutku”, *Ulus*, 6 Şubat 1951, s.1,2; Nihat Erim, “D.P. ve Dış Politikamız”, *Ulus*, 9 Şubat 1951, s.1,4; Nadir Nadi, “Kongre İlhamları”, *Cumhuriyet*, 6 Şubat 1951, s.1,3; Necmeddin Sadak, “Dış Siyaseti İç Politikaya Alet Etmek En Tehlikeli Yoldur”, *Akşam*, 6 Şubat 1951, s.1,3; Mümtaz Faik Fenik, “Ege'de Aynı Heyecan Devamda!”, *Zafer*, 8 Şubat 1951

gerektiğine dikkat çekiyor. Ayrıca başbakanın kongrede yerel meseleler haricinde, muhalefetin üzerine giderek ve kendi hükümetinin politikalarının başarılı olduğunun altını çizerek popülarite kazanmaya çalıştığı belirtiliyor.

Menderes'in konuşması hakkında Rivinus'un raporunda belirtilmeyen fakat Baxter tarafından gönderilen raporda kısaca yer verilen önemli bir nokta daha bulunmaktadır. Muhalefet tarafından hükümet, hayat pahalılığına çare bulamadığı gerekçesiyle de eleştirilmektedir. Bu sebeple Menderes konuşmasında, DP iktidarının ilk iş olarak hayat pahalılığına karşı mücadeleye başladığını ve tasarruf tedbirleri aldığını belirtir. Ancak 1950 yılının mayıs ve kasım ayları arasındaki dönemde yaşanan bazı gelişmelerin ekonomiyi olumsuz etkilediği ve bu sebeple iktisadi şartların değiştiği ifade edilir. Hükümetin ise “ucuzluğa çalışmak değil, pahalılıkla mücadele etmek” yoluna gittiği açıklanır.⁹⁷

Raporda, ticaret ve sağlık bakanlarının konuşmalarına kısaca değinilmiştir. Belirtmek gerekir ki konuşma yapan her iki bakan da DP İzmir milletvekilidir. Ticaret Bakanı Zühtü Hilmi Velibeşe'nin konuşmasına CHP'ye yönelik sert bir eleştiri ile başladığı vurgulanır. Öncelikle CHP'nin tütün üretimine yönelik politikası eleştirilir. Bu dönemde tütün kalitesinin bir kenara bırakıldığı ve tarım alanındaki yatırımların sadece tütün üretimi ile sınırlı kaldığı iddia edilir. Bakanın konuşmasına göre görev devralındığında “bir bakanlık olarak tanımlanabilecek bir organizasyon ile karşılaşmadığı” öne sürülür. Rapora göre ticaret bakanı konuşmasında hükümetin et ve pamuk üretimine özel önem verdiğini belirtilir. Pamuk üretiminin artması halinde hammadde satmak yerine tekstil sektörünün geliştirilerek daha büyük ekonomik fayda sağlanmaya çalışılacağı ifade edilir. Ayrıca demir, kalay ve bakır gibi materyallerdeki fiyat artışları sebebiyle “alarm geçmenin” doğru olmadığı, fiyat artışlarının tarım ürünlerinde de “aynı oranda” olduğu ortaya konulur. Velibeşe ayrıca tütün ihracatı karşılığında, büyük oranda tekstil ürünü ithal edilmesi konusunda Almanya ile başarılı bir anlaşma yapıldığını ve bunun genel olarak fırsatçılara karşı halkın korunmasına yardımcı olacağını dile getirir. Konuşmasında delegelerin özellikle şikâyet ettiği konu olan tütün kesintileri ve tütün bankası kurulması konusuna da değinen bakan, bu konudaki çalışmaların

⁹⁷ *Yeni Asır*, 5 Şubat 1951, s.1,3. Baxter'in raporunda başbakanın açıklaması şu şekilde belirtilir: “not of lowering prices, but of fighting rises in prices”. *Democracy in Turkey, 1950-1959: Records of the U.S. State Department Classified Files* “Izmir to Department of State”, Telegram No:431, 9 February 1951.

DP İzmir İl Örgütü'nün Beşinci Kongresi ve Amerikan Konsolosu E. F. Rivinus'un
Kongreye Dair İzlenimleri

hazır olduğunu açıklar. Gelecek dönemde bu çalışmaların sonucunun alınacağı ve tütün piyasasında olumlu etkilerinin görüleceğinin umulduğu belirtilir. Raporda yer alan ifadelere göre Sağlık Bakanı Ekrem Hayri Üstündağ, hükümetin hastaneler ve medikal yardımlara ilişkin talepleri tümüyle dikkate aldığını ve bu amaçla 4 milyon lira kaynak ayrıldığını dile getirir. Bakan ayrılan bu kaynağın önemli bir kısmının Ege bölgesinde 700 yeni hastane yapılması için ayrıldığını belirtir.

SONUÇ

Sonuç olarak Demokrat Parti'nin İzmir il kongresi özelinde iktidara yeni gelen DP'nin toplumsal kökeni ve parti politikalarına ilişkin gözlemlerini ortaya koymuş olduğu bu raporda Rivinus, kongreye katılan delegelerin sosyolojik arka planları, kongre sırasında gündeme gelen konular ve başbakan ile bakanların konuşmalarını ayrıntılı bir şekilde değerlendirmiştir. Rivinus ayrıca bu kongre üzerinden Türkiye'deki demokratikleşme sürecine ilişkin oldukça ilginç ve yerinde tespitlerde bulunmuştur.

Tüm bu değerlendirmelerden Rivinus'un bu kongreyi demokrasinin gelişimi açısından oldukça önemli gördüğü anlaşılmaktadır. Ayrıca konsolosun 1951 tarihli DP İzmir il kongresi hakkındaki raporu, CHP il kongresine dair raporu ile birlikte ele alındığında Rivinus'un İzmir özelinde DP-CHP il örgütleri arasında bir kıyaslamaya yöneldiği gözlemlenmektedir. Bu noktada DP il kongresine toplumun her kesiminden vatandaşın katılımının sağlandığı belirtilir, bu durumun ise Türkiye'deki demokratikleşme sürecine olumlu katkı sağladığı ifade edilir.

Rivinus'un DP il kongresi hakkında hazırladığı raporda, il kongresinde söz konusu olan ve ulusal politikayı ilgilendiren Kore'ye asker gönderilmesi, sol ve irtica ile mücadele gibi meseleler üzerinde özellikle durması dikkat çekicidir. Bununla birlikte kongrenin yerel yönünü ortaya koyan hizipler arası çekişmeler gibi konular hakkında fazlaca yorum yapılmamıştır. Bu durum ise Konsolosun DP il kongresinin yerel siyaset yerine ulusal siyasetteki sonuçları ile daha fazla ilgilendiği şeklinde yorumlanabilir. Ayrıca Rivinus'un raporu, ABD'nin Türkiye'deki yeni iktidardan beklentileri hakkında yol gösterici bir belge olarak da görülebilir.

KAYNAKÇA

Sürelî Yayınlar

Akşam,
Anadolu,
Cumhuriyet,
Demokrat İzmir,
Halkın Sesi,
İzmir,
Milliyet,
Ulus,
Vatan,
Yeni Asır,
Zafer.

Kitaplar ve Makaleler

(Ed.) Süleyman İnan-Ercan Haytoğlu, *Yakın Dönem Türk Politik Tarihi*, Anı Yayıncılık, Ankara 2011

Celal Bayar'ın Söylev ve Demeçleri, 1946-1950, Demokrat Parti'nin Kuruluşundan İktidara Kadar Politik Konuşmalar, Der. Özel Şahingiray, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 1999

Cem Eroğlu, *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi*, İmge Kitabevi, Ankara 1990

Cemil Koçak, *İkinci Parti Türkiye'de İki Partili Siyâsî Sistemin Kuruluş Yılları (1945-1950)*, C.1, İletişim Yayınları, İstanbul 2010

Cemil Koçak, *İktidar ve Demokratlar Türkiye'de İki Partili Siyâsî Sistemin Kuruluş Yılları (1945-1950)*, C.2, İletişim Yayınları, İstanbul 2012

Cemil Koçak, *Rejim Krizi Türkiye'de İki Partili Siyâsî Sistemin Kuruluş Yılları (1945-1950)*, C.3, İletişim Yayınları, İstanbul 2013

Cihad Baban, *Politika Galerisi*, Timaş Yayınları, İstanbul 2009

Demokrat Parti İzmir 5.inci İl Kongresi 3 Şubat 1951, Berrin Matbaası, İzmir 1951

Feroz Ahmad, *Demokrasi Sürecinde Türkiye*, Hil Yayın, İstanbul 2010

Fevzi Çakmak, “Çok Partili Hayata Geçiş Süreci ve İzmir (1946-1950)”, *İzmir Kent Ansiklopedisi-Tarih*, C.2, İzmir Büyükşehir Belediyesi Yay., İzmir 2013

DP İzmir İl Örgütü'nün Beşinci Kongresi ve Amerikan Konsolosu E. F. Rivinus'un
Kongreye Dair İzlenimleri

Fevzi Çakmak, "Demokrat Parti İktidarında İzmir (1950-1960)", *İzmir Kent Ansiklopedisi-Tarih*, C.2, İzmir Büyükşehir Belediyesi Yay., İzmir 2013

Filiz Çolak, *Demokrat Parti'nin İzmir'de Kuruluşu ve Gelişimi (1946-1950)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir 1995

H. Bayram Kaçmazoğlu, *Demokrat Parti Dönemi Toplumsal Tartışmaları*, Doğu Kitabevi, İstanbul 2012

Hakan Postallı, *Demokrat Parti'nin Din Politikaları (1949-1954)*, Marmara Üniversitesi Ortadoğu ve İslam Ülkeleri Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi, İstanbul 1998

M. Serhan Yücel, *Demokrat Parti*, Ülke Kitapları, İstanbul 2001

Mahmut Goloğlu, *Demokrasiye Geçiş (1946-1950)*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2013

Metin Toker, *Tek Partiden Çok Partiyeye 1944-1950*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1998

Milletvekili Genel Seçimleri 1923-2007, Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası, Ankara 2008

Muammer Ağuş, *Demokrat Parti'nin İzmir İl Kongreleri (1945-1960)*, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi, İzmir 2009

Mustafa Albayrak, *Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960)*, Phoenix Yayınları, Ankara 2004

Sabahattin Nal, "Demokrat Parti'nin 1950-54 Dönemi Din Siyaseti", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt:60, Sayı:3, Ankara, 2005, SS.137-171

Samet Ağaoğlu, *Arkadaşım Menderes İpin Gölgesindeki Günler*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2011

Samet Ağaoğlu, *Demokrat Parti'nin Doğuş ve Yükseliş Sebepleri Bir Soru*, Baha Matbaası, y.y.y. 1972

Şevket Süreyya Aydemir, *Menderes'in Dramı*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1969

Taner Timur, *Türkiye'de Çok Partili Hayata Geçiş*, İmge Kitabevi, Ankara 2003

Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasi Partiler 1859-1952*, Arba Yayınları, İstanbul 1995

Tekin Erer, *On Yılın Mücadelesi*, Ticaret Postası Matbaası, İstanbul y.y.y.

Gürhan Yellice – Aymelek Şenel

Tekin Erer, *Türkiye’de Parti Kavgaları*, Ticaret Postası Matbaası, İstanbul 1963

Tevfik Çavdar, *Türkiye’nin Demokrasi Tarihi (1950-1995)*, İmge Kitabevi, Ankara 1996

İnternet Kaynakları

<https://www.bornova.bel.tr/eski-baskanlar/>